

Gülçin Çiçitova

AR KTN Bitki Mühafizə və Texniki Bitkilər

Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Gəncə

chichitovagulchin@gmail.com

İnsanlar öz xəstəliklərini radiasiya və ətraf mühitin digər çirkləndiricilərinin zərərli təsirləri ilə əlaqələndirirlər. Bununla belə, bu gün ölkəmizdə ekologiya çirklənməsinin insan sağlamlığına olan zərəri və bütün təsir edən amillərin cəminin 25-50%-ni təşkil edir. Və yalnız 30-40 ildən sonra, ekspertlərin fikrincə, vətəndaşların fiziki vəziyyətinin və rifahının ətraf mühitdən asılılığı 50-70%-ə qədər artacaq. İnsanların sağlamlığına ən böyük təsir onların apardıqları həyat tərzidir (50%). Bu amilin komponentləri arasında:

- qidalanma,
- yaxşı və pis vərdişlər,
- fiziki fəaliyyət,
- nevropsikvəziyyət (stres, depressiya və s.).

İnsan sağlamlığına təsir baxımından ikinci yerdə ekologiya (25%) kimi amil, üçüncü yerdə 20%-ə qədər olan irsiyyətdir. Qalan 5% isə tibbdən gəlir. Lakin elə hallar olur ki, insan sağlamlığına təsir edən bu 4 amildən bir neçəsinin birdən-birə təsiri üst-üstə düşür və vəziyyət daha da gərginləşir. Ekologiyaya insan sağlamlığına təsir edən amil kimi gəldikdə, onun təsir dərəcəsini qiymətləndirərkən ətraf mühitin çirklənməsinin miqyasını nəzərə almaq vacibdir:

- global ətraf mühitin çirklənməsi – bütün bəşər cəmiyyəti üçün fəlakətdir, lakin bir fərd üçün xüsusi təhlükə yaratmır;

- ətraf mühitin regional çirklənməsi – regionun sakinləri üçün fəlakətdir, lakin əksər hallarda bir konkret şəxsin sağlamlığı üçün o qədər də təhlükəli deyil;

- ətraf mühitin yerli çirklənməsi – həm bütövlükdə konkret şəhər/rayon əhalisinin sağlamlığı, həm də bu ərazinin hər bir fərdi sakini üçün ciddi təhlükə yaradır.

Bu məntiqdən çıxış edərək müəyyən etmək asandır ki, insanın sağlamlığının yaşadığı konkret küçənin havasının çirklənməsindən asılılığı bütövlükdə ərazinin çirklənməsindən daha yüksəkdir. Bununla belə, insan sağlamlığına ən güclü təsir onun evinin və iş sahəsinin ekologiyası tərəfindən həyata keçirilir. Çünki cəmiyyətdəki fərdlər vaxtlarının təxminən 80%-ni binalarda keçirirlər. Daxili hava, bir qayda olaraq, qurudur, tərkibində kimyəvi çirkləndiricilərin əhəmiyyətli bir konsentrasiyası var: radioaktiv radonun tərkibinə görə - 10 dəfə (birinci mərtəbələrdə və zirzəmilərdə - bəlkə də yüzlərlə dəfə); hava ionlarının tərkibinə görə - 5-10 dəfə. Avtomobilin egzozu, həmçinin kömür yandıran zavodların tullantıları qan laxtalanmasının artmasına və insanın qan dövrəni sistemində qan laxtalarının əmələ gəlməsinə səbəb ola biləcək kiçik çirkləndirici hissəciklərlə doludur. Çirklənmiş hava da təzyiqin artmasına səbəb olur. Çünki havanın çirklənməsi sinir sisteminin qan təzyiqi səviyyəsinə nəzarət edən hissəsində dəyişikliklərə səbəb olur. Böyük sənaye şəhərləri tez-tez qalın dumanla örtülür. Bu, tüstü və qaz tullantılarının çirkləri və ya kostik qazların və yüksək konsentrasiyalı aerozolların pərdəsi olan qalın bir duman şəklində çox güclü hava çirklənməsidir. Bu fenomen adətən sakit havalarda müşahidə olunur. Bu, böyük şəhərlərdə insan sağlamlığına mənfi təsir edən çox böyük problemdir. Duman xüsusilə bədəni zəifləmiş, ürək-damar və tənəffüs sistemi xəstəliklərinin

dən əziyyət çəkən uşaqlar və yaşlı insanlar üçün təhlükəlidir. Yerüstü havada zərərli maddələrin ən yüksək konsentrasiyası səhər saatlarında müşahidə olunur, yüksələn hava axınlarının təsiri altında duman yüksəlir. Bəşəriyyət üçün çox təhlükəli simptom odur ki, havanın çirklənməsi inkişaf qüsuru olan uşaqların doğulması ehtimalını artırır. Atmosferdə zərərli maddələrin qadağanedici konsentrasiyası vaxtından əvvəl doğuşlara səbəb olur, yeni doğulmuş körpələrin çəkisi az olur, bəzən ölü doğulmuş uşaqlar da dünyaya gəlir. Gələcəyimiz təmiz havadan, sudan və meşələrdən asılıdır. Yalnız təbiətə düzgün münasibət gələcək nəsillərin sağlam və xoşbəxt olmasına imkan verəcək.